

Gondolatok Árpádról

Tanulmány¹

Árpád fejedelmet, a honfoglaló magyarok vezérét tekintjük a magyar királyi ház alapítójának. Tetteiről, családfájáról hatalmas irodalom gyűlt össze, valójában mégsem ismerjük nevének pontos jelentését, így eredetét sem. Az alábbi tanulmányban az ezirányú ismereteket szeretnénk gazdagítani.

Nevének mássalhangzós váza visszavezet az ősi egyiptomi kultúrához. Híres egyiptológusok elemezték, írták le a teremtéssel kapcsolatos mondabeli szerepét, nevének jelentését.

Kezdjük a sort E. A. Wallis Budge professzossal.

„SEB, , , or , or ,

or , , or . SEB was the son of Shu and Tefnut, and was the brother and husband of Nut, and the father of Osiris and Isis, Set and Nephthys, and some say of one of the Horus gods; according to the late Dr. Brugsh his name should be read Geb or *Ḳeb*, or *Gebb*, or *Ḳebb*, and in very early times this undoubtedly seems to have been the correct form of the god's name./.../Seb was the god of the earth, and the earth formed his body and was called the „house of Seb”, just as the air was called the „house of Shu”, and the heaven the „house of Rā”, and the underworld the „house of Osiris”.”²

A későbbiekben a következőket olvashatjuk: „In hymns and other

compositions he is often styled the *erpāt*, , i.e., the hereditary, tribal chief of the gods, and he plays a very important part in the Book of the Dead. Thus he is one of the company of the gods who watch the weighing of the heart of the deceased in the Judgment Hall of Osiris, and on his brow rested the secret gates which were close by the Balance of Rā, and which were guarded by the god himself.”³ Vö. 1. képpel.

A fenti idézetekből megtudjuk, hogy a mai szakirodalomban Gebnek ismert istenség – Budge szerint Seb – a Föld istene volt, teste földből volt, írása a fenti idézetek alapján a lúd-láb, tojás-láb, sziget-láb, csillag-zászló, sőt 5 (?) isten volt. Azonos *erpattal*, aki a holtak végső megmértésénél is jelen volt. Sőt, ezek szerint a „house of Seb” azonos a 'house of Erpat'-tal, azaz szó szerint az Árpádházzal.

1.kép. SEB, the ERPĀ of de Gods

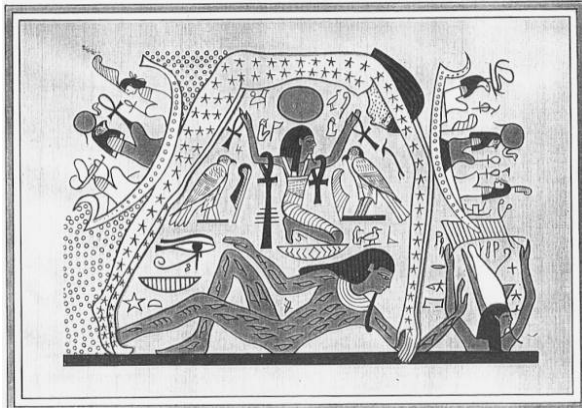
E. A. Wallis Budge, *The Gods of the Egyptians* (London, 1904), 96.

¹ Az itt következő tanulmány az Ősi Gyökér XXX. évfolyam 2. száma (2002. április-junius), 2-6. oldalán megjelent dolgozat javított változata.

² Budge E. A. W., *Gods of the Egyptians or studies in Egyptian Mythology*. Volume II. Methuen and Co. (London, 1904), 94-95. 'Seb Shu és Tefnut fia volt, és mint Nut bátya és férje egyúttal apja volt Osirisnek, Isisnek, Setnek és Nephthysnek; többek szerint a Horus istenek egyike is ide sorolható; Dr. Brugsch fordításával egyetértve nevét olvashatjuk *Gebnek* vagy *Ḳebnek*, esetleg *Gebbnek* vagy *Ḳebbnek*, és úgy tűnik, hogy a legkorábbi időkben kétségtelenül ez volt az isten korrekt neve. /.../ Seb volt a Föld istene, föld alkotta testét, melyet „Seb házának” neveztek, pontosan úgy, ahogy a levegőt „Shu házá”-nak tekintették, vagy a menny „Rá háza” volt, és az alvilágot „Osiris háza”-ként ismerték.'

³ 'Himnuszokban és más szerzeményekben (*Sebet*) gyakran *erpatnak* , nevezik, ő az istenek örökös törzsi főnöke, aki a Halottak Könyvében fontos szerepet játszik. Ő tehát az istenek sorából az egyik, aki az elhunyt szívének megmértését Osirisz Ítéző Termében ellenőrzi, és akinek a szemöldökén/homlokán nyugszanak a titkos kapuk, melyeket Rá Mérlege zárt le, és amelyet az isten maga őrzött.' Utalunk itt Erpat ábrázolására.

„He is usually represented in the form of a man who bears upon his head either the white crown , or the crown of the North, to which is added the *Atef*

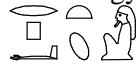

2. kép. A mennybolt és a Föld szétválasztása. Fölül Nut, a mennybolt istennője, alul fekvő Erpat/Geb a Föld istene látható. Kettőjüket apjuk, Shu a levegő választja szét.

E. A. Wallis Budge, *The Gods of the Egyptians* (London, 1904), 99

crown , or a goose , of the peculiar species called *seb*. This bird was sacred to him because he was believed to have made his way through the air in its form.”⁴

Budge *erpā*ttal kapcsolatban ’himnuszokra és más szerzeményekre’, később a Halottak Könyvére hivatkozik, bár a hieroglifák tárgyalásánál ismereteinek eredetét is feltünteti, a források pontosabb megjelölését csak Gardiner elemzéseinél részletezzük. A forrásanyag mindkét szerzőnél többnyire azonos. Mint a későbbiekben látni fogjuk Budge az *erpāt* hieroglif írásának bemutatásához az egyik legösszetettebb csoportot

választotta: .

Szerinte tehát Seb, vagy Geb azonos *Erpā*ttal.

A továbbiak megértéséhez érdemes megismernedni az egyiptomi Enneadéval, a heliopoliszi Kilencekkel.

A teremtés történetének központjában Nun a káosz, az ősóceán áll. Belőle emelkedett ki, vált önálló akarattá Ré-Atum-Chepri, a Teremtő, a Napisten. A monda szerint szülők nélkül, önmagától lett. Tekintve, hogy tudatában volt létezésének emberi testet öltött és egy napsugáron – állítólag egy piramisformájú kő segítségével – leszállt a Földre. Ezt a szent helyet Heliopolisznak nevezik.⁵ Ezután megteremtette az anyagi világot. A *Bremner-Rhind Papyrusz* tanúsága szerint Atum-Ré önmagával egyesült, majd kiköpte az első istenpárt Shu-t és Tephnut, a levegőt és a meleget/hőmérségletet, mások szerint a vizet a Földre. Ők lettek a Kilencek – a heliopoliszi Enneade – szülőpárja. A további istenek már ’szabályosan’ születtek. Gyermekük Geb és Nut, a Föld és a Menny istenei nemzették Oziriszt, Íziszt, Hóruszt (az időset), Sethet és Nephthyst. Amikor Ré ezt meglátta, haragjában elküldte Shut a levegőt, hogy válassza szét gyermekeit. Ekkor vált el egymástól a Föld és a Menny, vö. a 2. képpel. Így keletkezett az Enneade kilenc ősisensége; tiszteletükre a hívó egyiptomiak Heliopoliszbán a napvallás központját építették ki. Később ez a szám megváltozott, Abüdoszban csak heten, Thebában viszont tizenöten alkották a Kilenceket.⁶

Nos, a fentieket összegezve Seb, vagy Geb a Föld istene, hieroglif formában írva *rp^c erpāt*, magyar hangzósítása számunkra áR-P-áD.

Árpád nevének etimológiai kutatásával korábban már Baráth Tibor is foglalkozott, a „Termékeny Föld” fordítása,⁷ – mint azt nála is olvashatjuk – Gardiner meghatározása nyomán a „some kind of land”-dal azonos. Ajánlatos vizsgálódásunkat ez irányba is kiterjeszteni.

⁴ ‘Rendszerint olyan férfialakban ábrázolták, aki a fején viseli a fehér koronát, esetleg az északi koronát, melyhez az *Atef* korona járul, vagy a lúd különös formájával, melyet Seb-nek neveztek. Ezt a madarat szenté avatták, mert azt hitték, hogy Seb ebben az alakban mozog a levegőben.’ Vö. 1. ábrával.

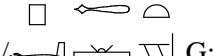

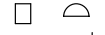
⁵ Heliopolisz görög elnevezés, korábbi nevei: On, Anna, Iwnw voltak. Mai neve el-Matarya, Kairó egyik külvárosa. Unas

fáraó piramisfeliratai között még a *Iwnw* hieroglifákkal találkozunk: ‘Heliopolis’ (Gardiner, *Egyptian Grammar* /Oxford, 1994/, 495). Ha ezt a mássalhangzós vázát a magyar hangzókkal egészítjük ki a következő képet kapjuk: *Twnd niwt* → Jó hUN NáD NI ÚT. A nádi út könnyen követhető, a ’jó hun’, vagy pontosabban ’i(h)un’ olvasat további gondolatokat ébreszt, lásd: ecce homo, *ihuni* ember (?).

⁶ A fenti adatok Aude Gros de Beler, *Egyptische Mythologie* (Kerkdriel, 2001), 24 és 122 oldalain bővebben is megtalálhatók.

⁷ Baráth Tibor, *Magyar népek őstörténete*, harmadik kötet, Szoliter Kft. (Hódmezővásárhely, 1993), 164-165.

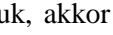

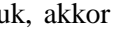

Sir Alan H. Gardiner változatai nagyobb mélységben és szélesebb sávon mozognak. Az általa elemzett jelek a birodalom egyesítés idejétől a görög-római időkig ölelik át Geb, alias *Erpāt*, megítélésünk szerint Árpád nevének bemutatását. Alábbi válogatásunk segítséget nyújt Gardiner gondolatainak megismeréséhez.⁸

„No.61./ G; H; L; a trace R, *p^ct*, some kind of land; *Wb* I, 504,2 translates 'shore'. Here doubtless in antithesis to *idb*, No.62, as also in P. Wilbour, where we find the more normal writing .

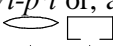
Megállapíthatjuk, hogy Gardiner négyféle változatban is megtalálta *erpāt* hieroglifáit. A következő jelcsoport különleges figyelmet érdemel, elemzésekor többekben felmerült a *trónörökös*, illetve *előkelőségek* fordítási változata.¹⁰

Mindezek ellenére Gardiner a következőképpen vélekedik: „No.72./ The writing is by far the commonest at all periods; the oldest examples as applied to a human being are possibly that on the statue naming Imhotep (Dyn.III), Ann. Serv. XXVI, 191, and that on a vase of a high-priest of Heliopolis found by Amélineau (Dyn. III, see under No.118).”¹¹

Tehát Egyiptom történetének kezdetén már használták ezeket a jeleket és értelmük: „...the frequent epithet of the earth-god Geb as of the gods’.”¹²

Itt az ideje, hogy mi is szemügyre vegyük a Föld istenének *Geb*nek hieroglifás nevét: . Ha a jeleket szokásunk szerint transliteráljuk, akkor = r/l; = p/b; = ad/d. A hieroglifák az óbirodalmi értékek szerint L-P-D mássalhangzós vázzal azonosak, magyar hangzósítása: *éLő-P-aD* vagy *Le-aP-aD*. Ebben az esetben eltértünk az *Erpā* olvasattól, mert a hieroglifát 'l' hangnak olvastuk.

Gardiner azért itt még nem torpant meg, mert szerinte a „the ears-god Geb/.../, also in *ʒpd* 'bird', 'goose' formában is megtalálható.¹³ Ez a transliteráció tisztább: = r; = p; = d, közvetlenül az *aR-Pa-D* → Árpád olvasatot eredményezi.

A sor folytatódik a görög időkben is. Kuentz szerint: „well authenticated Greek equivalent *ορπαίς* (*Reich in Sphinnx*, XIV, 5).¹⁴ Tehát latin betűkkel írva: ORPAISZ. „The Greek *ορπαίς* agrees well enough with the reading *iri-p^ct* or, as we should transliterate it for Middle Egyptian, *iry-p^ct*, though in view of Coptic *ⲈⲠⲓⲈ* for , which likewise begins with a vowel, the Greek equivalent would

⁸ Alan H. Gardiner, *Ancient Egyptian Onomastica*, Text, Volume I (Oxford University Press, 1947), 12*,14*-19*, 108*-110*.

⁹ Gardiner, *op. cit.*, 12*. 'xxxG; xxxH; xxxL; és az R rész, *p^ct*, bizonyos fajta föld; *Wb*. I, 504, 2 a fordítás biztos. A No. 62 esetében bizonytalan az *idb*, P. Wilbour szerint is, ahol a sokkal normálisabb (elfogadhatóbb) írással xxx találkozunk.'

¹⁰ Kuentz, *Griffith Studies*, 101f; *Wb* II, 415; Gauthier, *Livre des rois*, III,9; Piehl, *ZÄS* XXXII,119, n.2, 1882; Maspero, *Et. ég.* II, 15 f; Spielberg, *Rec. Trav.* XVII, 96, XXIII, 200f; Loret, *L'Égypte au temps du totémisme*, 53; Moret, *Mus. Guimet*, p.22; Sethe, *Uhrgeschichte*, § 74. Magyarul az *Árpád gyermekei, népe* fordítást javasoljuk.

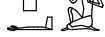

¹¹ Gardiner, *op. cit.*, 14*. 'Az írásmód az idők folyamán a legelterjedtebb, a legrégebbi felirat valószínűleg Imhotep (III. dinasztia) szobrán látható, Ann. Serv. XXVI, 191, és az, amely Amélineau gyűjtéséből származik, és melyet a heliopoliszi főpap vázájára írtak (III. dinasztia, lásd No. 118 alatt).

¹² Gardiner, *op. cit.*, 15*. 'A Föld-isten Geb leggyakoribb jelzője: az istenek -ja.'

¹³ Gardiner, *Egyptian Grammar* (Oxford, 1994), 471, 428.

¹⁴ Gardiner, *op. cit.*, 16*.

not of itself exclude 'mouth' as the first element."¹⁵ Gardinernek tehát gondot okoz a szókezdő magánhangzó.

Sőt, a továbbiakban kitér a római időszakra is: „The Roman period provides also a variant (Rec. trav. XV, 159), and this has as demotic equivalent , in the child-determinative of which Spielberg (ZÄS LI, 84) saw a reference to the stem *rnpi* 'be young';”¹⁶

Geb, a Földisten neve tehát sokféleképpen írható, sőt Gardiner további oldalakat szentel annak megfejtésére, hogy ez a kifejezetten hímnemű istenség írásmódjában mégis miért hordja a nőnem jelét. Végülis sem ezt a kérdést, sem a jelek pontos jelentését nem tudta eldönteni. Elképzeléseit a következőkben rögzítette: „No.72./ Apart from the consequence that would be entailed if

entered into the etymology of , there are only two clear indications that can guide us; the real etymology must be (1) such as to fit the mythical character of Géb, and (2) such as to suit the attribution of the title to nobles of the highest class and above all to the Crown-prince.”¹⁷

Amikor Gardiner végül is összegezi ismereteit visszakozi: „No.73./ However, the passages quoted and the probable etymology of make it provisionally preferable to define them as the autochthonous inhabitants of Egypt from the time when earth was first separated from sky and when

Géb became the earliest terrestrial ruler.”¹⁸ Fordításunkban: 'Nos, az idézeteket, valamint a lehetséges etimológiáját bemutattuk, mely átmeneti eredményeket hozott, (mégis) kívánatosabb (ezt a jelcsoportot, őket) úgy meghatározni, mint Egyiptom eredeti bennszülött lakószai abból az időből, amikor a Föld először vált el a mennybolttól, amikor Geb lett a legelső földi uralkodó.'

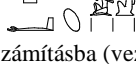

Eddig az idézetek.

Közös vonásként megállapíthatjuk, hogy Geb, vagy Seb volt a Föld istene, akinek hieroglifás azonosítása a jelekhez vezetett. Hangzósítása ennek megfelelően általában *erpā* volt. Ezek a jelek a korai dinasztiaiktól a görög-római időközön keresztül egészen a késő kopt írásokig megtalálhatók, jelentésük 'Geb a Földisten, az istenek Erpātja'. További változataiban feltehetően a főúri osztályt, esetleg egyenesen a trónörököszt jelentette. Geb Nuttal együtt a heliopoliszi Enneade első két tagja volt. Magyar jelentése Baráth Tibor fordításában Gardiner nyomán: *some kind of land* → 'termékeny' föld. A továbbiakban megállapítottuk, hogy írása Gardiner felsorolásában számos további változatban is látható, valamint óbirodalmi hangértékeit alapul véve *élő-pad*, *lepad* jelentéssel (is) rendelkezik.

Általában a fenti jelcsoportot Gardiner G₃₈-as jele kíséri, ezért sokan ezt a hieroglifát (lúd) tekintik írása rövid alakjának. Transzliterációja 'the *gb*-goose', illetve *Gbb*, the ears-god Geb./.../ Lastly, it may be used for the generalized det. of birds and insects found in hieratic.¹⁹ Tehát a madár általános jeleként is felfogható.

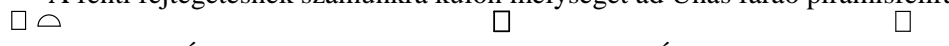

¹⁵ A görög OPRAISZ jól egyeztethető az *iri-p^ϕt* olvasattal, vagy ha ezt a Középbirodalom hangtana szerint transzliteráljuk *iry-p^ϕt*-tal, ámbár tekintettel a kopt CPIC-re, , amely nyilvánvalóan egy magánhangzóval kezdődik, a görög hasonmása nem lehet vele azonos, mert kizárja a 'száját', mint első elemet.'

¹⁶ Gardiner, *op. cit.*, 17*. 'A római időszak is rendelkezik egy variánssal xxx (Rec. Trav XV, 159), melynek a démotikus megfelelője xxx a gyermek determinatívummal (látható), s melyet Spielberg (ZÄS LI, 84) 'légy ifjú' jelentéssel *rnpi*-nek transzliterált.

¹⁷ Gardiner, *op. cit.*, 18*. 'Eltekintve azoktól a következményektől, melyet a jelek -kal történő etimológiai azonosítása von maga után, csupán két tiszta (értelmezési) javaslat jöhet számításba (vezethet); a reális etimológia (1) Geb mitológiai jellegével azonosítható, illetve valami olyasminnek felel meg (2), mint a felső osztály nemesi címei, vagy egyenesen a trónörökösi cím.'

¹⁸ Gardiner, *op. cit.*, 110*.

¹⁹ Gardiner, *Egyptian Grammar* (Oxford, 1994), 471.

A fenti fejtegetésnek számunkra külön mélységet ad Unas fáraó piramisfeliratainak Árpád olvasata:

 ir-ir p t, Árpádok (247/145-148); *p d* Apád/Árpád (248/65-66); *p t* Árpád (248/104-105).

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a jelcsoport vázát a , vagy a hieroglifák képezik. Olvasatuk egybehangzó: PaD.²⁰ A *pad* szavunk mai használata korábbi jelentéséhez képest erősen leszűkült. Jelentéseit bővebben tárgyalja a TESZ III, 54.: „*pad* 1244/1335. /.../ 4. 1577. Körülhatárolt veteményes terület. Déli szláv eredetű./.../ A moldvai csángó *pad*, *pod* 'híd' a románból való”. Szíves engedelmezzük ezt a származtatást kétségbe vonjuk. A *padozat*, *padló*, de a *padlás*, *padmaly*, *színpad* stb. szóösszetételeink alapját képező *pad* szavunkat ősi örökségünknek tekintjük. Sőt, a ma is használatos *padka* szavunk, mely köztudottan az utak szélét jelzi, értelmét minden bizonnyal nagyobb folyások előtött széleinek, folyók padjainak hasonmásaként kapta.

Ezek alapján Árpád nevét is két szótagra tagoljuk: ÁR-PaD. Az eltérés csak a kezdő jeleknél látható. A középbirodalmi 'r' hieroglifa mellett az óbirodalmi 'r' jelet is megtaláljuk, az 'ir' jelet (kopt változat) pedig a kettőzött formája egészíti ki: (vö. Unas piramisszövegével). Gardiner változataiban a jel is szerepel (No.61./G,L, alatt mutattuk be), ugyancsak , azaz ÁR jelentéssel. Sőt, az első hieroglifa az evidencia szabálya értelmében el is hagyható, mint azt más hangoknál is láttuk, jelölése felesleges.²¹ Értelmét az ár, a vízár jelentésben határoztuk meg.²² Az *ár padja*.

Különös módon Gardiner N₁₁-es (Hold) jele szintén magában hordja az *3bd* transliterációt: „O.K. personal name   *3bdw* and *Ša'īdic*²³ *ebōt* 'month'.”²⁴ Tehát Gardiner gyűjteményében már személynévként szerepel (a kopt dialektus szerint hónap jelentéssel rendelkezik).²⁵ Bár a 'b/p' hang a fenti jelcsoportból hiányzik, a *Királykörök* című munkánkban ezt a hangzósítást: aR-B/P-D → Árpád neveként mi is elfogadtuk.²⁶

Az ár a hordalékot, a termékeny iszapot a folyó padjaira rakta le, ez képezte a fokos földművelés alapját. Kedvezőtlenebb körülmények között a megművelt, öntözött földek idővel elszikesedtek. Feltevésünk szerint ilyenkor az őslakosság újabb területeket kutatott fel, ahol az ár még termékeny padot képezett. Az új terület birtokba vételéhez arra érdemes személyt, vezért választottak. Nevét a Föld-isten nevével azonosították, ő lett az Ár-pad, azaz számunkra ma már Árpád. Honfoglaló ősatyánk valószínűleg csak a pajzsra emeléskor kapta ezt a megtisztelő nevet és tisztséget.²⁷

* * *

Természetesen a fentiek bemutatása után még számos kérdés maradt nyitva. Az egyik ilyen a Seb / Geb olvasat pontosabb meghatározása. Csak sejtésünknek adunk hangot, amikor a *gabona* szavunk

²⁰ A 't/d' hangok megítéléséhez R. Hannig, *Großes Handwörterbuch Deutsch-Ägyptisch* (Mainz: von Zabern, 2000), XLV. oldalán szereplő táblázatot ajánljuk.

²¹ Borbola, *Olvassuk együtt magyarul!* (Budapest, 2000), 108.

²² Vö. korábbi állásfoglalásunkkal, *Ősi Gyökér* XXVIII. évf. 2. szám, *Magor* (Miskolc, 1999), 45.

²³ Kopt (thebai) tájszóolás.

²⁴ Gardiner, *Egyptian Grammar* (Oxford, 1994), 486.

²⁵ Gardiner is furcsállja ezt a változatot – az eredeti *i'ḥ* 'moon' lenne –, így kisbetűs hivatkozásakor gyorsan hozzáteszi: „⁵ See Wb. (A. Erman and H. Grapow, *Wörterbuch der ägyptischen Sprache*, 5 vols. Leipzig, 1926-31) i.8; nevertheless the usual reading *ibd* is retained *ib.* I. 65.” pp. 486. Azaz, 'mindamellett a szokásos *ibd* olvasatot megtartjuk'.

²⁶ Borbola, *Királykörök* (Budapest 2001), 60.

²⁷ Érdekes lehet Árpád apjának hieroglifákkal írt nevét is bemutatni: Álmos →   *r/l msw* → éLő-MáSa lehetne; Emese jeleit   a *Királykörök* című munkák 60. oldalán már tárgyaltuk.

első szótagját véljük felfedezni a Földisten rövid nevében.²⁸ Kérdés az is, hogy a legtöbb rövid változatban szereplő 𠂇 jel ideogramma-e, ebben az esetben *láb*nak kellene olvasnunk: égi-láb, kacsaláb, lúd-láb. Mégis a legkevésbé logikus számunkra a lúd jele: . Ma még nem látunk közvetlen összefüggést Árpád, a Föld istene, az istenek atyja és között. Hacsak,... Gardiner nyomán átvitt értelmét – mint az akkori nép nevét – a *madár* általános jeleként fogadjuk el.

²⁸ Kiss Dénes fejtegetésében Árpád sebhelyes, azaz bátor harcos volt. Vö. Budge Seb olvasatával. Kiss, *Árpád apánk a vezér. Ára értéke rangja becse sebhelye. Ősi Gyökér* XIX. Évfolyam 4. szám (Miskolc, 2001), 5-8.